

การเป็นชุมชนเมืองของพื้นที่ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเป็นชุมชนเมืองของพื้นที่ อบต. ว่ามีลักษณะการเป็นชุมชนเมืองมากน้อยเพียงใด
2. เพื่อศึกษาคุณลักษณะต่างๆ ของการเป็นชุมชนเมืองของ อบต. ในระดับต่างๆ
3. เพื่อศึกษาแนวโน้มของการพัฒนาเป็นชุมชนเมือง ตามความหมายของพระราชบัญญัติ เกี่ยวกับการจัดตั้งเขตเทศบาล

ผลการศึกษาวิจัย

1. ระดับการเป็นชุมชนเมืองของ อบต.

จากการศึกษาพบว่า อบต. ที่ตกเป็นตัวอย่าง ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53.4) มีระดับการเป็นเมืองระดับปานกลาง อบต. ที่มีระดับการเป็นชุมชนเมืองระดับสูง มีเพียงร้อยละ 25.9

เมื่อเปรียบเทียบระดับการเป็นชุมชนเมืองระหว่างภาคต่างๆ พบว่า ในเขตกทม.และปริมณฑล มี อบต. ที่มีระดับการเป็นชุมชนเมืองระดับสูงในสัดส่วนสูงสุดคือ ร้อยละ 46.8 รองลงมาคือภาคใต้ ร้อยละ 27.1 ภาคเหนือ ร้อยละ 25.6 ภาคตะวันตก ร้อยละ 20.9 ภาคตะวันออก ร้อยละ 19.0 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 16.2 และภาคกลาง ร้อยละ 10.2 ตามลำดับ

การเป็นชุมชนเมืองของ อบต. หมายถึง อบต. ที่มีประชากรขนาดใหญ่ มีความหนาแน่นของประชากรสูง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพที่ไม่ใช่เกษตรกรรม มีรายได้รวมของ อบต. มาก มีจำนวนร้านค้าประเภทต่างๆ มาก มีสัดส่วนของผู้จบการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับในสัดส่วนที่สูง มีคะแนนของการให้บริการสาธารณสุขสูง ใช้เวลาในการเดินทางจากหมู่บ้านไปถึงอำเภอน้อย

2. คุณลักษณะต่างๆ ของการเป็นชุมชนเมือง

จากการนำตัวแปรทางด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ มาหาความสัมพันธ์กับระดับของการเป็นชุมชนเมืองของ อบต. เพื่อจะดูว่า อบต. ที่อยู่ในกลุ่มที่มีระดับการเป็นชุมชนเมืองสูง จะมีคุณลักษณะทางด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ อย่างไรซึ่งปรากฏผลดังนี้

2.1 คุณลักษณะทางด้านประชากร

ขนาดของประชากร พบว่า มีความสัมพันธ์กับระดับของการเป็นชุมชนเมืองของ อบต. คือ อบต. ที่มีระดับการเป็นชุมชนเมืองสูง จะมีขนาดของประชากรใหญ่ด้วย ซึ่งจากข้อมูลปรากฏว่า มีเฉพาะ อบต. ที่อยู่ในกลุ่มระดับความเป็นเมืองสูงเท่านั้นที่มีขนาดของประชากรมากกว่า 2 หมื่นคน ซึ่งมีอยู่ 6 อบต. หรือร้อยละ 16.5 ของ อบต. ในกลุ่มนี้

ความหนาแน่นของประชากรปรากฏผลในจำนวนเดียวกันกับขนาดของประชากร คือ อบต. ในกลุ่มที่มีระดับการเป็นชุมชนเมืองสูง ส่วนใหญ่มีความหนาแน่นของประชากรเกินกว่า 400 คนต่อตารางกิโลเมตร

2.2 คุณลักษณะทางด้านเศรษฐกิจ

ตัวแปรที่บ่งชี้คุณลักษณะทางเศรษฐกิจของ อบต. มี 3 ตัว คือ สัดส่วนครัวเรือนประกอบอาชีพเกษตรกรรม รายได้ของ อบต. และจำนวนร้านค้า

จากการศึกษา อบต. ในกลุ่มที่มีระดับการเป็นชุมชนเมืองสูง ร้อยละ 94.3 มีสัดส่วนครัวเรือนประกอบอาชีพเกษตรกรรมต่อครัวเรือนทั้งหมด น้อยกว่าร้อยละ 60

ในเรื่องรายได้ของ อบต. พบว่าร้อยละ 93 ของ อบต. ในกลุ่มที่มีระดับการเป็นชุมชนเมืองสูง มีรายได้เกินกว่า 2 ล้านบาทขึ้นไป ส่วนจำนวนร้านค้าทุกประเภททั้งที่เป็นร้านค้าที่ให้บริการและร้านค้าทั่วไป ปรากฏว่า อบต. ในกลุ่มที่มีระดับการเป็นชุมชนเมืองสูง ประมาณครึ่งหนึ่งของ อบต. กลุ่มนี้มีจำนวนร้านค้ามากกว่า 40 ร้านขึ้นไป ในขณะที่ อบต. ในกลุ่มที่มีระดับการเป็นชุมชนเมืองต่ำและปานกลาง จะไม่มี อบต. ใดมีจำนวนร้านค้าในระดับนี้เลย

2.3 คุณลักษณะทางสังคม

ตัวแปรที่บ่งชี้คุณลักษณะทางสังคมของ อบต. ที่ใช้สำหรับการศึกษานี้มี 2 ตัว คือ การให้บริการทางด้านสาธารณสุขกับการศึกษาจากการศึกษาพบว่าในด้านการให้บริการด้านสาธารณสุขซึ่งวัดโดยคะแนนการให้บริการด้านสาธารณสุข ผลปรากฏว่า อบต. ในกลุ่มที่มีระดับการเป็นชุมชนเมืองสูง ส่วนใหญ่คือร้อยละ 76.6 มีคะแนนการให้บริการอยู่ระหว่าง 1-29 คะแนน และมีถึง 13 อบต. หรือร้อยละ 8.2 ที่มีคะแนนการให้บริการเท่ากับหรือเกินร้อยละ 90 ในขณะที่ อบต. ในกลุ่มที่มีระดับการเป็นชุมชนเมืองต่ำและปานกลางจะไม่มี อบต. ใดมีคะแนนในระดับนี้เลย

สำหรับทางด้านการศึกษา ซึ่งชี้วัดโดยสัดส่วนของประชากรที่จบการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับต่อประชากรที่ได้รับการศึกษาทั้งหมด ผลปรากฏว่า อบต. ในกลุ่มที่มีระดับการเป็นเมืองสูง มีร้อยละ 1.8 ของประชากรที่จบการศึกษาสูงกว่าภาคบังคับมากกว่าร้อยละ 40 เป็นที่

น่าสังเกตว่า ตัวบ่งชี้คุณลักษณะ ของ อบต. ด้านการศึกษา ไม่ค่อยจะสะท้อนการเป็นชุมชนเมืองของ อบต. ได้ดีนักเมื่อเทียบกับตัวแปรตัวอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้น

2.4 คุณลักษณะทางด้านกายภาพ

ในการศึกษาครั้งนี้ ใช้เวลาเฉลี่ยในการเดินทางจาก อบต. ไปยังตัวอำเภอเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสะดวกในการเดินทาง และการเข้าถึง ศูนย์กลางของชุมชน ผลปรากฏว่าเวลาการเดินทางโดยเฉลี่ยจาก อบต. ไปยังตัวอำเภอของประชากรใน อบต. ส่วนใหญ่คือร้อยละ 48.9 ใช้เวลาน้อยกว่า 30 นาที มี อบต. เพียงร้อยละ 3 เท่านั้น ที่ใช้เวลาเดินทางโดยเฉลี่ยเกิน 1 ชั่วโมงขึ้นไป

จากผลการศึกษา จะเห็นว่า อบต. ในเขตปริมณฑลกทม. เกือบทั้งหมดมีระดับการเป็นชุมชนสูง เมื่อเปรียบเทียบกับ อบต. ในภาคอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจาก อบต. ดังกล่าวอยู่ในพื้นที่ต่อเนื่องกับเขตที่มีการพัฒนารวมศูนย์ที่สูงที่สุดของประเทศ คือกรุงเทพมหานครฯ จึงอยู่ในเขตอิทธิพลของกรุงเทพฯ และเป็นเมืองบริวารของกรุงเทพฯ ไปโดยปริยาย การเจริญเติบโตและขยายตัวของชุมชนจึงมีอัตราการเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างรวดเร็ว เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ และอบต. ในเขตปริมณฑลเหล่านี้ จะมีคุณลักษณะทางด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนคุณลักษณะทางกายภาพ ที่มีศักยภาพจะพัฒนาขยายตัวเป็นชุมชนเมืองในเขตบริวารกรุงเทพมหานครฯ ในอนาคตอันใกล้ และทั้งนี้เพื่อสามารถนำมาพัฒนาในการจัดเตรียมแผนงานเพื่อวางแผนพัฒนาเมืองทางด้านกายภาพ ตามลำดับความสำคัญของชุมชน เพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชนเมืองอย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย จากผลการศึกษาพบว่า อบต. ที่อยู่ในเขตปริมณฑลเกือบทั้งหมดมีระดับการเป็นชุมชนเมืองระดับสูง ซึ่ง อบต. เหล่านี้จะมีคุณลักษณะทางด้านประชากร เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนลักษณะทางกายภาพ ที่มีศักยภาพ จะพัฒนาขยายตัวเป็นชุมชนเมืองในเขตบริวารของกรุงเทพมหานครฯ ในอนาคตอันใกล้ได้ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนพัฒนาเมืองน่าจะนำประเด็นผลการวิจัยครั้งนี้ไปพิจารณาวางนโยบายที่เกี่ยวข้องและวางแผนเพื่อการปฏิบัติต่อไป

ข้อเสนอแนะทางการวิจัย เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยที่ใช้ข้อมูลทุติยภูมิที่เก็บโดยหน่วยงานราชการหลายๆ หน่วยงาน ทำให้มีข้อจำกัดในเรื่องตัวแปรที่นำมาใช้ในการศึกษา ดังนั้น ถ้าหากจะมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ไม่ว่าจะชุมชนนั้นจะเป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนเมืองหรือไม่มากนักเพียงใด วิธีการวิจัยที่ดีที่สุดควรจะเป็นการศึกษาที่ผู้วิจัยควรลงภาคสนามเก็บข้อมูลด้วยตัวเองโดยตรง

อย่างไรก็ตามแม้จะมีข้อจำกัดอยู่บ้างแต่การศึกษาครั้งนี้ก็น่าจะช่วยให้เห็นภาพโดยกว้างๆ ของการเป็นชุมชนเมืองของ อบต. ได้ ซึ่งถ้าหากจะมีการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวกับการเป็นชุมชนเมืองของ อบต. อีก ในโอกาสต่อไปก็น่าจะพิจารณาทำการวิจัยที่เลือกเฉพาะ อบต. ที่อยู่ในกลุ่มที่มีระดับความเป็นเมืองสูง โดยใช้วิธีการศึกษาชุมชนที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนเอง และศึกษาวิเคราะห์แบบแผนการใช้ที่ดินในชุมชนควบคู่กันไปด้วย น่าจะทำให้การศึกษาชุมชนเป็นไปอย่างครบถ้วนรอบด้านยิ่งขึ้น

ปีงบประมาณที่ศึกษา

2549

ผู้ทำการศึกษาวิจัย

- กรมการผังเมือง กระทรวงมหาดไทย
- สถาบันดำรงราชานุภาพ สป.มท.